

Dr ĆIRO MARKOČ: MOJ PUT U NJEMAČKU*

Zagreb 1969.

Muhamed Mehmetović

Da je hrvatska književnost siromašna putopisom, nije potrebno posebno dokazivati nikomu — ni običnu čitatelju ni srednjoškolcu — pa stoga valja pozdraviti svako novo putopisno djelo, naročito ono koje pruža estetski užitak. Suvišno je spominjati da je Markočev putopis stvarno prvi hrvatski potpuniji putopis po njemačkim krajevima, premda su Hrvati odvajkada krstarili po Njemačkoj, i danas ih je u njoj, na veliku žalost, više negoli ih je ikada bilo u toku jednog stoljeća! Svijet je prostran i raznolik, prema tome i zanimljiv, samo pisac mora zapaziti zanimljivosti i uspješno ih slikati, oblikovati ih u cjelinu. U jednu riječ: udahnuti im dio svoje nutrine. Koliko je jak njegov stvaralački duh, toliko će biti vrijedna i tvorevina tog duha, tj. umjetničko djelo. Markoč nije naslijepo pošao u Njemačku i Francusku, naprotiv — otpravio se na put radi određena posla; pravo reći u Kölnu je zasjedalo Görresovo društvo za promicanje znanosti i bijaše pozvan na to zasjedanje. Iz Njemačke ga je jedan drugi razlog, potreba odvela u Francusku. Pisac je u pravu kada u Predgovoru tvrdi: »Ono što pružam javnosti tek je dio mojih doživljaja i susreta. Za njima slijedit će ne manje sadržajni i zanimljivi doživljaji.«

A tko bi, uostalom, uspio prenijeti na papir sve doživljaje s duljeg puta po inozemstvu? Utješno je šta ovo neće biti jedino djelo s tog putovanja, očekivati je dakle uskoro još jedno, a može biti i dva. U stvari je Görresovo društvo ponajviše filozofsko društvo pa je na njegovu skupštinu dr Markoč pozvan kao filozof ili, bolje rečeno, kao predavatelj. Pa spomene li se uz to da je isti svećenik, katolički svećenik, lako je pretpostaviti šta ga je najviše zanimalo na putovanju. Predmet njegovih opažanja bijaše poglavito crkveni život i ono šta je s njime tješnje povezano sve drugo dospjeva u ozade. Kao Hrvat rado traži i nalazi tragove hrvatske prošlosti u Njemačkoj, kulturne i političke, o čemu će dalje biti spomena. Reklo bi se da svaki putopisac nosi u sebi poseban nagon za traženjem vrednota svoga naroda u tuđoj zemlji, a ako ih nema, tada mu se nameću sličnosti između nekih događaja, objekata i ljudi svoje zemlje s istim u drugoj. U svojim »Putositnicama« traži ih Antun Nijemčić u Italiji, jednako postupa Markoč u Njemačkoj gdje god mu se ukaže prilika. Osim ovoga Markoč, naravski, razne pojave uspoređuje sa sličnim u Hrvatskoj, a katkada mu se u inozemstvu javljaju i reminiscencije na naše ljude. Zaradi bolje zornosti uz tekst stoji podosta slika, pretežno znamenitih crkvenih zdanja u Njemačkoj i Parizu, ljudi su na fotografijama našli manje mjesta.

Posebno ističem piščevu idejnost. Popularno rečeno, ona je u duhu poslijekoncilskih težnji i kretanja u Katoličkoj crkvi. Uz drugo ovo se najbolje očituje u odnosu prema protestantima, sakralnoj umjetnosti njihovih crkava i dr. U filozofu Gottfriedu Willimu Leibnitzu, inače protestantu, vidi dalekog preteču današnjega zblizenja Crkava.

»Moj put u Njemačku« podijeljen je na dva dijela. Podjela je proizvoljna, nimalo organska; graničnik čini prijeloz u 1969. godinu. Po sadržaju su oba dijela jedinstvena. Davno je izrečena tvrdnja da propada umjetnik koji se izgubi u potankostima, a uspijeva onaj koji zna zapaziti karakteristične potankosti. Ćiro Markoč ima veoma razvijenu moć opažanja i još bolju sposobnost izlučivanja karakterističnih potankosti iz golema mnoštva viđenoga. Odavde mu se sama od sebe nametnula kompozicija djela: to je zapravo čitanka s preko stotinu šta duljih šta kraćih štiva, povezanih međusobno piščevom ličnošću. Ovime donekle podsjeća na putopis Frana Mažuranića »Od zore do mraka«. Za razliku od drugih književnika koji u miru motre život, putopisac je u trajnu

* S obzirom na sadržaj naslov knjige nije cjelovit, morao bi mu se dodati produžetak »I FRANCUSKU«, jer je u njoj opisano i putovanje u Francusku u koju je pisac navratio u toku boravka u Njemačkoj. No kako sadržaj nije ovisan o naslovu, ovo je tek usputna primjedba.

pokretu, slike u jurnjavi bilježi poput filmske kamere i neprekidno se u sebi lomi između žurbe koju nameće narav posla i smirenosti kakvu traži samo pisanje. Ovo je nerješiv problem svakog putopisa, ali jača stvaralačka ličnost uvijek odoli glavnoj napasti.

Put počinje već u Makarskoj i odmah se rađaju stanovite teškoće (kao uostalom na svakom putovanju!) i one su nazočne vazda, do konca u Frankfurtu n/M. Upavši na početku zasjedanja Görresova društva za promicanje znanosti, snalazi se prilično dobro zahvaljujući osobnu poznavanju nekolicine učesnika u filozofijskim pitanjima koja bijahu predmetom raspravljanja. Budući da je filozofija Markočeva struka, pretpostavljalo bi se da će se dulje upuštati u pokoja njezina područja, no ovo se nije dogodilo; ostao je pri osnovnim napomenama, pri kratkim obavještenjima, kako ne bi zamarao čitatelja manje upućena u oblast apstraktne borbe mišljenja. Pravo putopisništvo kao da počinje izletom na zavšetku zasjedanja u nekoliko obližnjih gradova. Pisцу su najvažnije njihove povijesne i kulturne znamenitosti, zatim crkveni ljudi i pojedinci iz puka. U Münchenu se poklanja grobu kardinala Faulhabera, poznatog borca protiv Hitlera i donosi njegov krik: »Zvonite, zvonite vi mrtvačka zvana moje nadbiskupije u žalobni spomen onih stotina tisuća ubijenih ne na ratnim poljanama, nego u grobnicama-utrobama naših njemačkih majki...« (str. 27). Slijedi zadržavanje u Fuldi, Hannoveru, Kleefeldu, ali prava svrha kao da bijaše viđenje groba filozofa Leibnitza koji leži u protestantskoj crkvi u Hannoveru. Na ovome mjestu počinje Markočevo zanimanje za velikoga mislitelja i nastavlja se u toku kasnijeg boravku u Njemačkoj. U Donjosaksonskoj zemaljskoj knjižnici pretražuje i proučava rukopise velikog filozofa. Za sadašnji ekumenizam u crkvi posebno je važan rukopis pod naslovom »De bono unitatis et malis schismatis« (O dobru sjedinjenja i zlima raskola). Djelo još nije objavljeno, ali je po idejnosti najaktualnije baš sada, u doba općeg ekumenizma. Izgleda da će Markoč biti prvi izdavač ovog djela, šta se može uzeti kao rijetka sreća da jedan stranac prvi izda djelo njemačkog filozofa, djelo koje je tri stoljeća čekalo na izdavača! Rijetka prilika, zaista! Veliki čovjek najmanje živi za svoje vrijeme, njemu pripada budućnost. Pisac ustvrđuje: »A, evo, jedan od najvećih filozofa i teologa još pred 300 godina i više s ovom još neizdanom raspravom potiče na crkveno jedinstvo!« (43). Prije dakle tri stoljeća filozof je preokao II vatikanski sabor. Za naše prilike Markoč donosi i jedno otkriće o Leibnitzu, odnosno potvrđuje tvrdnje naših filozofa F. Markovića, J. Bazale i Nedeljkovića da je Leibnitz slavenskog porijekla, zapravo poljskog. Filozof je u svojoj autobiografiji zapisao: »Leubniziorum sive Lubenicorum, nomen Slavonicum; familia in Polonia...«. To je poljsko prezime Lubeniec. Korijen je lub- iz kojeg su izvedene i naše riječi lubanja, lubenica, lubura, lubina i dr. Dalje, istini za volju, Poljaci su Njemačkoj dali još jednog filozofa, to je Nietzsche, zapravo Nicki. A koliko tek državnika i vojnika! Utemeljitelj strategije Clausewitz također je Poljak! Sudbina je mnogih manjih naroda da svoje najumnije ljude gube predajući ih brojčano većim narodima. I tako veći postaju još većima, manji još manjima. Igra zle sudbine!

Želja za viđenjem i upoznavanjem svijeta odvodi pisca u Istočni Berlin, ali kratak boravak tamo ne pruža dublji uvid u način života i prilike na drugoj strani Njemačke. Ipak se osjeća neko bljedilo i sivilo života.

Prava je poslastica za svakog putopisca pronaći u inozemstvu kakav važniji, izvorniji podatak iz povijesti svog naroda. Markoč bijaše rijetkim sretnikom. Pretražujući po blagu Donjosaksonske zemaljske knjižnice, opazio je »izvještaj o stanju ujedinjenja između katolika i pratestanata«. Potječe iz 1688. godine, potpisali su ga neki njemački knezovi i teoloz. U njemu se govori o »Biskupu nekoć u Kninu u Hrvatskoj, a sada u Neustadtu u Austriji« (»olim de Tina in Croatia, nunc de Neustadt in Austria...). Na povjesničarima je ustanoviti o kome se biskupu radi; stvar je tim veća i ozbiljnija kada se zna da biskup u Paraivi u Brazilu nosi naslov »Kninskog biskupa« (»Thinae in Croatia«), i ovo ne bi sve: u Hildesheimu se namjerio na msgra Niehusa, profesora crkvene povijesti, koji ga je upozorio na rukopise nekadašnjega münsterskog nadbiskupa Nikolausa Stena. Steno nekad putovao je po Hrvatskoj i bivao je gostom kneginje Katarine Zrinjske. Biskup je opisao doživljaje s tog putovanja. Za nas su Hrvate

oni dragocjeni. Nadati se je da će Markoč uskoro objelodaniti ovaj odlomak iz Stenova djela i tako ga pružiti znanstvenoj i ostaloj javnosti.

Svatko se od nas može nakon ovoga s pravom zapitati: koliko se po zapadnoj Evropi može naći pisanih spomenika o Hrvatima? Oni čekaju marljivu otkrivačku ruku da s njih strese stoljetnu prašinu.

Iz spomenute Knjižnice Markoč se vratio s dobrim »ulovom«: fotokopirao je pet Leibnitzovih neobjavljenih rukopisa, većih i manjih cjelina. Očekivati je da će ih Markoč sve izdati pa će tako jedan Hrvat biti prvi urednik i izdavač nekoliko djela G. Leibnitza.

Pisac je Novu godinu 1969. dočekaao u Frankfurtu n/M u Hrvatskom domu koji nosi ime poznatog franjevca Ante Antića. Dom uzdržavaju hrvatske časne sestre franjeve. Slijedahu brojni susreti s našim radnicima u Njemačkoj. I svagdje bi veselo. Uskoro pisac odlazi u Pariz da bi vjenčao Žaninu i Branimira. Branimir je, dakako, naš momak, sin piščeva prijatelja. Ova je sretna okolnost uvjetovala opis puta u Francusku gdje je Markoč ostao neko vrijeme. Vožnja Francuskom opisana je ukratko, premda bijaše zanimljiva; gradu je Parizu pisac posvetio više prostora i dobrano ga predstavio čitatelju. Naravski, stolnica Notre-Dame zauzima prvo mjesto, onda La Sainte Chapelle i Palača pravde, Napoleonov mauzolej, Vojnička crkva, Crkva Sacré Coeur, Eifelov toranj, Versailles, knjižara Mame i druge znamenitosti. Prijestolnica svjetske kulture ostaje prava poslastica za putopisce. Markoč se u njoj izvrsno snašao kao posjetnik i putopisac i jednako je snagom i živahnošću opisao kao i njemačke gradove. U Napoleonovu mauzoleju leže i drugi velikani francuske nacije: Fische, Liautey, Turren i ostali. Francuski narod silno poštuje svoje velike ljude. Čovjek se i nehotice zapita: kako mi cijenimo i slavimo svoje ljude koji nas zadužuje trajnim djelima? Istina je kako se ne možemo pohvaliti svojom velikom ljubavlju i privrženošću prema njima.

Razgovarajući s prijateljem, dotaknuli se velikog pjesnika Tina Ujevića. Naš čovjek ne može živjeti u Parizu dulje od tri dana da mu ne padne na pamet Tin i Matoš, dva hrvatska pjesnika-bohema koji gladovahu u tome gradu. Pomalo se zaboravlja Eugen Kumičić, naš prvi književnik »Parižanin«. Da, sva su trojica unijela dijelak francuskog duha u hrvatsku književnost.

Iz Pariza se pisac vraća u Frankfurt n/M. Dolaskom u Frankfurt završuje i putopis.

Markočev je stil tečan, ujednačen, živahan i jedar. Evo jedan primjer njegova pisanja:

»Nikada veselije nisam sišao niz stepenice i ušao u metro. Do mene je sjedio neki beatles i otvorio ovelu knjigu. Lijepo ga pozdravih i upitah: »Što vi to lijepa čitate?« — »Marksisti i kršćani.« — Pa šta vam se čini; može li jedan izgrađeni marksista biti dobar kršćanin i obrnuto?« — »Mislim da ne može!« — A na šta vi naginjete: na marksizam ili na kršćanstvo?« — »Na kršćanstvo! Samo što danas nema više pravih kršćana.« — »Hajdemo biti vi i ja pa, eto, već dva!« — »Ja bih htio biti.« — »I ja bih!« — »Dobro, htjednimo!« — Smiješeći se, dadoh mu ruku i odoh.

U samostanu sam ponešto ručao, pozdravio svoje fratre i spremio se za put« (str. 138.).

Jezik nije bez zamjerke. Tako stoji: na Schillerovom trgu (16.) umjesto Schillerovu; župska kuća i crkva (21.) a valjalo bi stati župna; morao sam se prekrcti (25.) iako je znano da se krca samo roba i stoka; pisac automobil nazivlje kolima (44. i dalje), a kola su zaprežno vozilo; dalje: ne bi se došlo do nijednoga (49.) umjesto »ni do jednoga«, zatim se često služi izricajima par dana, par minuta, par mjeseci i dr. iako se ne radi o paru; slijede kao učiniti posjet (Besuch machen) i dr. S više pozornosti i skrbi za izraz mogao je pisac izbjeći ove nezaparnosti. Sigurno se neće ponoviti u nastavku putopisa!